

Lator-tanya

Lator István fényképei Lator László kommentárjaival Részletek egy készülő képeskönyvből Közreadja Kemény Aranka

22

Lator Lászlóval 2019-ben kezdtünk el beszélgetni sásvári családi fényképalbumairól a PIM Médiatára számára. A Munkácstól délre eső, Szatmárcseke és Huszt közt a Felső-Tisza mellett fekvő falu 1920-ig magyar, azután csehszlovák (*Trsník*), 1939-től megint magyar, 1945-től 1991-ig szovjet település volt, 1991 óta Ukrajnához tartozik (*Trosnyik*). A falutól keletre elhelyezkedő birtokot az erdőmérnök atyai nagyapa, Lator István (1860–1919) kezdte építeni, akinek István fia, Lator László édesapja (1894–1975) már itt született. Mérnöknek tanult, de rossz időben: egyetemi államvizsgája előtt behívták katonának, és a frontra került az első világháborúban. Szerencsésen hazatérve, 1921-ben itt alapított családot Ujhelyi-Vitkay Eszterrel (1901–1977), Ujhelyi-Vitkay Sándor ugocsai főszolgabíró középső leányával. Két fiuk született, 1922. január 19-én István, 1927. november 19-én pedig László. Édesapjukat követve mindketten a beregszászi gimnáziumba jártak, Istvánból később agronómus lett. 1944 októberében a közeledő szovjet csapatok elől a család elhagyni kényszerült otthonát, és ezzel szinte mindenüket elveszítették. A fényképalbumokat magukkal vitték, megmaradtak.

Az itt következő felvételek a Lator–Újhelyi-Vitkay család 1921 és 1944 közötti albumaiból valók, és az édesapa, Lator István készítette őket Sásváron. Feltehetően autodidakta módon sajátította el a fényképezést. Állványról,

többnyire a szabadban, üveglemezessel géppel fotózott, a képeket maga hívta elő, kontaktolta, majd ragasztotta albumokba. A háromszázhatvan kép közel kétharmadát ő, a többi a harmincas évek közepétől kiskamasz fiai már filmre készítették. Lator István a családtagokat, főként feleségét, a béresei gyermekeivel télen-nyáron együtt játszó gyermekeit és saját magát is megörökítette intézői, kocsisai társaságában egy lócán vagy vadászat közben. Helyszínei a kert, az udvar, a rét, a gabonamező, a Tisza folyton változó holtágai. Közel kerül a gyep, a kavics, a homok, a fák kérge, a lovak sörénye, a nap melege, a jég öröme, a tavasszal fodrozódó ár. A gesztusok, arckifejezések, mozdulatok a gyerekek szabadságát, egymás iránti tiszteletét tükrözik; a halk szavú feleség, a mama szépsége, gyöngédsége, derűje mintha az apa komolyságát kiegyensúlyozná. Képeit a tájképfestőkhöz hasonlóan megkomponálja, az aranymetszés elvét érvényesíti. Az együttlét öröme, az egyedüllét madárhangoktól fölérősödő csendje, a harmónia, a természet élvezete sugárzik felénk (leszámítva korai és későbbi katonaportréit). A képeket fürkészve elhisszük neki, hogy a két háború között valóban zavartalan béke volt.

Itt mondok köszönetet Lator Lászlónak, aki hozzájárult e privát felvételek közléséhez. Többről is van szó, mint személyesről. Ugyancsak köszönet a gondos fotóreprodukciókért Gál Csabának.

23

Nagyszőlős, 1921. április 26. – Szüleim kézfogója röviddel a házasságkötésük előtt. Apám itt 27, anyám 20 éves. Majdnem ötvenöt évet éltek együtt.

1922. szeptember 19. – Bátyám 1922. január 19-én született, itt éppen nyolc hónapos. A kertben, a járókájában ül, mögötte a kerttől a baromudvart elválasztó nyírfasor és a kas. Ez vékony lécekből épült, ősszel ide tették a kukoricát száradni, mert jól átjárta a levegő.

1928. május – Félévesen a bátyám ölében a kerti teraszon.

1931. augusztus – A kocsisok gyerekeivel az egész életemet együtt töltöttem. Itt szalonát sütünk a parázsló tűznél a kert végében. Középen áll Majsi, Grün József percentes [a.m.'jóságigazgató'] legnagyobb fia – sosem tért vissza 1944 után. Tőle jobbra Verőcei Sándor, mellette a bátyám és Buttykai Erzsa sötét ruhában, akit később Erdélyben meglátogattunk, balra én egy kisszéken sötét kiskabátban. Tartásom olyan, mintha egy képzeletbeli asztalnál ülnek: előttem asztalkendő, tányér, a tányéron a szelet kenyér, kezemben, ahogy tartom, még mozog a nyárs.

[az előbbi kép nagyítása]

27

1930. augusztus 9. – Ezt a kis fehér pónilovat apám részben nekünk vette. Itt a kertben a bátyám fogja, engem meg anyám. Még hároméves sem voltam.

28

1931. augusztus – A baromfiudvarban együtt éltünk az állatokkal, ott tanultam meg lovagolni én is. Már a bátyám hajtja a pónit, itt ülök mellette belekarolva, egy sásvári fiú áll a szekér végében mögöttünk.

[az előbbi kép nagyítása]

1943. július 28. – Tíz évvel később, már megtanultam lovagolni én is. Mondták, hogy így csináljam, úgy csináljam; ha üget vagy vágdat, máshogy kell az embernek tartania a lábát. Gondoztam is a lovat. Az állatok is ott maradtak aztán, amikor el kellett jönnünk 1944-ben.

1931. május – Ha az udvar felől, a gangon keresztül léptünk be a házba, ott jött egy szabályos előszoba, ahol fel lehetett akasztani a kabátokat. Balra az ebédlő ablaka, mögötte volt egy vendégszoba. Középen volt a nappali, így hívtuk, mellette apámék hálósobájának az ablaka és mögötte, a ház másik oldalán a gyerekszoba.

Anyám olvas a nappaliban, hátrébb az ebédlő falán festmény Lator Gábor dédapámról, aki nevezetes politikus volt, képviselő, Deák Ferenc jóbarátja, a reformeszmék harcosa, a Wesselényi Miklós tiszteletére vezetett fáklásmenet szónoka. 44 évesen hirtelen meghalt.

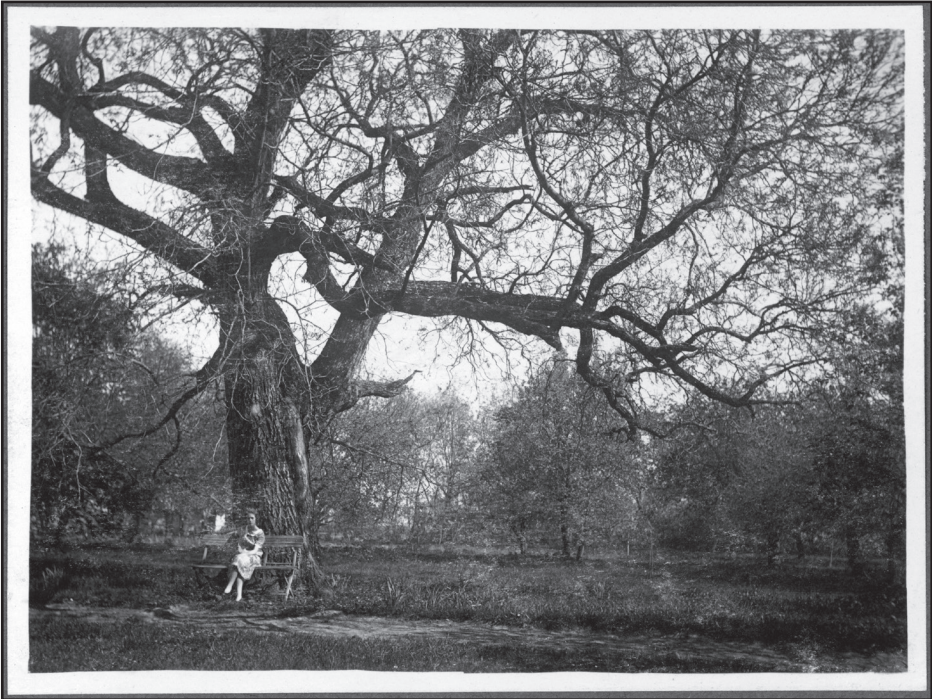
1925. szeptember 28. – Anyám a virágai mellett.

Ugyanott 1933. augusztus – Ferike (Lator Franciska) nagynéném könyvet lapozgat. A nappaliból hátul ki lehetett menni egy szépen, faragott deszkalécekkel szegélyezett teraszra. Innen lépcső vitt le a kertbe. Balra a platánfa, jobbra a Paulownia (császárfa) állt, középen egy virággyás, grupp, és a kert után közvetlenül ott volt az erdő.

1921. december – A hársfasor a kert jobb oldalán vezetett ki a mezőre. Még nagyapám telepítette ide őket. Hat fa maradt meg belőle. Nagyon szerettem.

1926. április 26. – Anyám az öreg diófa alatt. Lehetett vagy százéves. Mögötte a gyümölcsös – almás. Egyre jobban látszik már, hogy hogy alakul, civilizálódik a kert. Voltak gyümölcsfák is, fenyőfélék, nyírfa, éger, mindenféle, és ha az ember kelet felé ment tovább, akkor a gyümölcsösbe jutott, amit mi almásnak hívtunk, mert csupa alma volt benne. Az almát részben elvermeltük, ástak egy mély gödröt, szalma közé tettük, de volt, hogy pl. az istálló padlásán vagy a pincében fapolcszerűekre rakták föl, és időnként válogatták, ami elkezdett romlani, azt meg kellett enni, vagy egyszerűen kidobták. Ott sok minden keveredett a levegőben.

1930. május – Ez a kert csak fákból, növényekből állt. És nekem ez a növényvilág, ez az anyagi világ – és ezt minden értelemben mondom, nemcsak úgy, hogy meg lehet fogni, hanem valahogy a mindenség anyagát láttam magam előtt –, ez nekem hallatlanul fontos volt, hogy gyermekkoromban egy ilyen kertben élhettem, ahol ott kapirgáltam kisgyerekként a bokrok közt, a bokrok alatt, és láttam állatkákat, növényeket, bogarakat, láttam, hogy hogy jönnek elő, hogy melyik mikor virágzik. A kert egyszerre kínálta a vad természet erejét és a jól gondozott kert szelídségét. Sokszor próbáltam elmondani, megírni, hogy nekem ez az állandóan pusztuló és teremtődő anyagi világ az alapélményem. Valahogy ezt próbáltam beletenni a verseimbe vagy az írásaimba.